

Телестакова А.А., к.ю.н., доц., Гненюк І.Ф.

Київський національний університет технологій та дизайну

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ**

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан правового регулювання криптовалюти в Україні на основі чинного законодавства та зарубіжного досвіду. У процесі аналітичного огляду фінансово-правового регулювання обігу електронних грошей та криптовалют у США та в Україні було використано порівняльний метод та сформульовано рекомендації з виокремлення перспективних напрямів розвитку законодавства щодо визначення правового статусу криптовалюти в Україні. Визначено низку практичних проблем, що зумовлюють необхідність активізації діяльності держави в напрямку правового регулювання криптовалюти.

Ключові слова: криптовалюта; цивільно-правовий статус криптовалюти; об'єкт цивільного права; гроші; грошовий сурогат; віртуальна валюта; блокчейн.

Телестакова А.А., к.ю.н., доц., Гненюк І.Ф.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**ПРАВОВОЕ УРЕГУЛИРОВАНИЕ КРИПТОВАЛЮТЫ В УКРАИНЕ:
СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ВЫЗОВЫ**

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние правового регулирования криптовалюты в Украине на основе действующего законодательства и зарубежного опыта. В процессе аналитического обзора финансово-правового регулирования обращения электронных денег и криптовалюты в США и в Украине был использован сравнительный метод и сформулированы рекомендации по выделению перспективных направлений развития законодательства по определению правового статуса криптовалюты в Украине. Определен ряд практических проблем, которые обуславливают необходимость активизации деятельности государства в направлении правового регулирования криптовалюты.

Ключевые слова: криптовалюта; гражданско-правовой статус криптовалюты; объект гражданского права; деньги; денежный суррогат; виртуальная валюта; блокчейн.

Telestakova A., Hneniuk I.

Kyiv National University of Technologies and Design

**LEGAL REGULATION OF CRYPTOCURRENCY IN UKRAINE:
CURRENT ISSUES AND CHALLENGES**

Abstract. The article analyzes the current state of legal regulation of cryptocurrency in Ukraine on the basis of the current legislation and foreign experience. In the process of analytical review of the financial and legal regulation of the circulation of electronic money and cryptocurrencies in the US and Ukraine, a comparative method was used and formulated recommendations for identifying promising areas of development of legislation to determine the legal status of cryptocurrencies in Ukraine. A number of practical problems have been identified, which necessitate the activation of the state in the direction of legal regulation of cryptocurrency.

Keywords: cryptocurrency; civil-law status of the crypto-currency; object of civil law; money; money surrogate; virtual currency; block.

Постановка проблеми. У сучасному світі досить швидкими темпами відбувається процес глобалізації, зокрема у сфері економіки, торгівлі та ІТ-технологій. Логічним наслідком такого розвитку є поява на перетині зазначених сфер нових явищ,

одним з яких стала поява криптовалюти. Досліджуючи причини появи віртуальної валюти та криптовалюти, слід звернути увагу, що на даний момент в більшості країн відсутнє їх правове регулювання або чітка позиція з боку держави. Саме це і приваблює прогресивну частину суспільства до користування ними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській юридичній науці окремим аспектам обігу електронних грошей присвячували свої роботи М.П. Березіна, А.В. Беліч, Д.А. Кочергін, Л.М. Красавіна, С.В. Криворучко, С.В. Міщенко, А.М. Мороз, І.В. Пенькова, І.О. Трубін, В.М. Усоткін і т.д.

Питанням фінансово-правової сутності та правового статусу криптовалют у вітчизняному науковому колі приділяється значно менше уваги (В. Скрипник, А.Т. Ковальчук, Н.В. Кулак, С. Стеценко, К. Пашенко, А.Т. Проценко, В.О. Радінська), у той час як зарубіжні науковці, у тому числі країн пострадянського простору, активно досліджують зазначену проблематику: А.Н. Бегер, Н.П. Варфоломеева, Д.С. Вахрушев, О.Г. Волевіз, О.І. Зайцева, А.В. Квітка, Е. Мак, Е. Сейтим Айганім та інші науковці.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень, чинного законодавства України та зарубіжного досвіду дослідити фінансово-правову сутність криптовалюти та визначити поточний стан та проблеми її правового регулювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Досвід сьогодення засвідчує, що держава контролює усі фінансові операції фізичних та юридичних осіб шляхом оподаткування та різноманітних зборів, оскільки це становить більшу частку наповнення державного бюджету. Не говорячи, про повну монополію кожної держави на випуск національної валюти (наприклад, у п. 2 ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» зазначається, що до функцій Національного банку України відноситься монопольне здійснення емісії національної валюти України та організації готівкового грошового обігу) [1]. Крім того, банки завжди виступають посередником у розрахунках між сторонами. Зрозуміло, що така ситуація спонукає суспільство до пошуку інших способів проведення розрахунків між учасниками договору без залучення посередників, наслідком чого стає здешевлення товарів та послуг. Першою криптовалютою яка була створена на основі такого принципу став біткоїн.

Найвпливовіша криптовалюта сьогодення виникла 3 січня 2009 року, коли був видобутий перший блок в Bitcoin's blockchain (цей блок називається блоком генезу, та містить 50 біткоїнів). Засновником вважається невідома особа або група осіб, що працювала під псевдонімом Сатоші Накамото (Satoshi Nakamoto). В той час біткоїн абсолютно нічого не коштував, і його можна було видобути на домашньому персональному комп'ютері.

31 жовтня 2008 року Сатоші Накамото випустив офіційний довідковий документ, в якому описав суть свого проекту. Характеризуючи біткоїн, він зазначає, що це версія електронних коштів, якими дозволяється проводити онлайн- платежі, які надсилаються безпосередньо з однієї сторони до іншої без проходження через фінансову установу [2, с. 1–2].

Використання комп'ютерної мережі заснованої на принципі рівноправності учасників типу реєг-то-реєг (або P2P), характерна тим, що їх елементи можуть зв'язуватися безпосередньо між собою, на відміну від традиційної «архітектури», коли лише окрема категорія учасників, яка називається серверами, може надавати певні сервіси іншим. Така мережа відмічає транзакції за допомогою трансформації їх у постійний ланцюжок – доказ виконання роботи (proof-of-work, POW), таким чином запобігаючи їх подвійному використанню. Особливість таких розрахунків полягає в нерівноцінності витрат часу – вони значні для знаходження рішення певної задачі і дуже малі для її перевірки [3]. Через дев'ять років курс бітоїнів перевищив 10 тис.

доларів з капіталізацією ринку 254 млрд дол. США, і використовує величезну мережу потужних комп'ютерів для видобування навіть однієї монети. А ті, перші 50 біткоїнів, на сьогодні коштують більше 500 тисяч доларів [4]. Звісно, такий стрімкий розвиток криптовалюти спонукає підвищений інтерес до неї з боку суспільства, що в свою чергу не може залишатися поза увагою держави і потребує пошуку ефективних способів її правового регулювання.

Україна входить у першу десятку країн світу за кількістю користувачів біткоїнами, тут здійснює свою діяльність найбільше в СНД біткоїн-агентство Kuna, яке розвиває криптовалютну біржу. Також функціонують великі дослідницькі та девелоперські компанії, наприклад, Distributed Lab.

Вперше, офіційна позиція держави стосовно криптовалют в Україні з'явилась 10 листопада 2014 року, коли Національний Банк України в «Роз'ясненні щодо використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти «Bitcoin»» зазначив, що розглядає криптовалюту як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і використання якого, фізичними та юридичними особами на території України, як засобу платежу заборонено відповідно до ч. 2, ст. 32 Закону України «Про Національний Банк України» [1; 5]. Однак, як буде зазначено далі, з часом позиція Національного банку України з цього питання змінилася.

З правової точки зору, від визначення того, чим є криптовалюта, залежать питання: цивільних прав на неї; її судового захисту; застосування криптовалюти в цивільному обігу; оподаткування операцій з криптовалютою.

Зокрема, на думку В. Скрипника необхідно «внести зміни до ст. 177 Цивільного кодексу України, що визначає об'єкти цивільних прав, виклавши її в такій редакції: «Об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, у тому числі безготівкові кошти, криптовалюта, бездокументарні цінні папери, майнові права, а також результати робіт і надання послуг, охоронювані результати інтелектуальної, творчої діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації (інтелектуальна власність), інформація та інші матеріальні і нематеріальні блага». Крім того, законодавчого врегулювання потребує визначення поняття «криптовалюта» із викладенням його в окремій статті Цивільного кодексу України» [11, с. 42].

На думку А.Т. Ковальчука і С.Г. Стеценко «відсутність практично в усіх різновидів криптовалют всезагальної прийнятності і водночас відчутні фінансово-правові проблеми врегулювання криптовалютного ринку – одна з вагомих причин гальмування їх суспільного визнання на вітчизняних теренах. Також з причини неможливого прогнозування макроекономічних й соціальних наслідків розвитку криптовалютного ринку органи української державної влади досі піддають сумніву доцільність визнання цифрових грошей законним платіжним засобом. І це при тому, що, за певними фаховими оцінками, освоюючи правила криптовалютного ринку, контролюючі державні органи мали б змогу прослідкувати: скільки коштували біткоїн, лайткоїн, неймкоїн, піркоїн, фезеркоїн та інші криптовалютні різновиди кілька років назад, а скільки – нині. І з різниці збирати податок. У цьому сенсі заборона заради заборони – це позиція страуса, який ховає голову у пісок. Не помічаючи при цьому те, що є реальним» [12, с. 91].

Цікавим з досліджуваного питання є позиція М.А. Бурдоносової [13]. Далі зупинимося на основних позиціях її дослідження. Зокрема, для з'ясування правової природи біткоїну важливо звернути увагу на те, що у ЗУ «Про Національний банк України» визначено, що грошовий сурогат – це будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не НБУ і виготовлені з метою здійснення платежів у господарському обігу. Подальший аналіз показує, що ознаки криптовалюти не підпадають під поняття «документ» та навіть

«електронний документ», оскільки в останньому інформація має бути зафіксована у вигляді електронних даних, враховуючи обов'язкові реквізити документа. Таким чином, криптовалюту не варто відносити до грошових сурогатів, оскільки вона, має інші суттєві (визначальні ознаки) риси.

Вищезгадане роз'яснення НБУ привернуло увагу до необхідності визначення статусу криптовалюти в Україні та стало початком широких обговорень з залученням представників різних сфер економіки та бізнесу, зокрема Bitcoin Foundation Ukraine, KUNA Bitcoin Agency, Посольства Bitcoin та НБУ, стосовно проекту розвитку біткойн в Україні. В результаті такої дворічної співпраці 10 жовтня 2016 року Національним Банком України було схвалено дорожню карту Cashless Economy, в якій вперше прописані офіційні плани регулятора по використанню технології Blockchain в Україні. Відповідно до якої було заплановано «еволюцію e-money» в якості безготівкового інструменту платежів (на основі технології Blockchain), емітентом яких є НБУ». У грудні 2016 року Українська біржа стала першим у світі майданчиком, де торгуються за криптовалюту [6, с. 87–90].

Подальше відсторонення держави від цього питання та правовий вакуум на ринку криптовалют через відсутність законодавчої та нормативної бази «створює загрози для економіки та безпеки держави».

Рішенням Національного координаційного центру кібербезпеки було доручено відповідним органам влади створити робочу групу за участю представників Національного банку України, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, Служби безпеки України, Національної поліції України, Державної служби фінансового моніторингу України, Державної фіскальної служби України та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України для напрацювання нормативно-правових пропозицій щодо регулювання цього питання; визначення державного регулятора та порядку функціонування ринку криптовалют; порядку проведення моніторингу транзакцій з використанням криптовалют та ідентифікації суб'єктів криптовалютних операцій; а також порядку оподаткування доходів від здійснення криптовалютних операцій відповідно до вимог законодавства України.

Окрім того, доручено розробити механізм забезпечення доступу правоохоронних органів до даних криптовалютних бірж із зобов'язанням вказаних суб'єктів зберігати інформацію про всі транзакції протягом терміну, встановленого законодавством для фінансових організацій, та розкриття інформації про клієнта за вмотивованим запитом. Розробка та впровадження всіх цих заходів передбачатиме також розвиток міжнародної співпраці для впровадження комплексного регулювання обігу криптовалют і уникнення криміналізації цього сегменту [7].

Зрештою, 22 березня 2018 року НБУ видав Лист N 40-0006/16290, яким відніс попередній Лист НБУ 2014 року про визнання біткойнів грошовим сурогатом до таких, що втратили актуальність [8].

Отже, скасування Листа НБУ є позитивним кроком, однак питання того, чим же є криптовалюти, і як класифікуються та оподатковуються операції з ними, лишаються вкрай актуальними. Оскільки, в Україні правовий статус криптовалют і відносин, що виникають в результаті їх використання, залишається остаточно невизначеним.

Необхідність правового регулювання криптовалюти в Україні на сьогодні зумовлено наступними проблемами, які останнім часом виявили себе на практиці:

1. Відсутність відповідного регулювання не дозволяє платникам єдиного податку приймати розрахунки безпосередньо в криптовалюті, однак для платників податку на додану вартість операції з криптовалютами оподатковуються ПДВ. Наразі у Верховній Раді України зареєстровано проєкт закону № 9083 «Про внесення змін до

Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні», де пропонується контролювати з боку держави лише момент обміну криптовалюти на гроші (гривню), і не стосується операцій з обміну віртуального активу одного виду на інший, які не є об'єктами оподаткування.

Чітке та зрозуміле оподаткування могло б привабити потенційних користувачів та зменшити можливість розвитку шахрайських схем з оподаткування віртуальних активів.

2. Відсутність роз'яснень досліджуваного терміну у чинному законодавстві створює для правозастосовних органів та учасників криптовалютного ринку простір для зловживань.

Ще в жовтні 2017 року до Верховній Раді України було подано відразу 2 проекти законів з цього питання:

- основний № 7183 «Про обіг криптовалюти в Україні» визначає основні поняття і прирівнює криптовалюту до об'єкта права власності, а не до платіжного засобу, з відповідним оподаткуванням згідно з чинним законодавством [9].

- альтернативний № 7183-1 «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» призначає отримання криптобіржами статусу фінансових установ з подальшим отриманням ліцензії на діяльність і зниження тарифів на електроенергію в нічний час для видобутку криптовалюти [10].

Це засвідчує зацікавленість з боку держави, оскільки за належного регулювання та створення сприятливих умов для самих учасників (майнерів, покупців) Україна змогла б отримати додаткову сферу оподаткування для наповнення державного бюджету.

Спірні питання існують щодо віднесення криптовалюти чи до об'єкта права власності, чи до платіжного засобу. Для державного регулювання в Україні її простіше вважати фінансовим активом та надати такі характеристики:

- програмний код як децентралізований цифровий вимір вартості;

- об'єкт права власності, який може виступати засобом міни (обміну). Однак, учасники ринку використовують криптовалюту, в першу чергу як платіжний засіб. Оскільки основна її відмінність від звичної національної легалізованої валюти полягає у децентралізованості та непідконтрольності з боку урядів. Факт виникнення цієї незалежної, з відсутнім центром управління, цифрової платіжної системи демонструє, що рівень довіри громадян до держави, фінансової системи в усьому світі падає щороку.

Аналізуючи закордонний досвід, можна стверджувати, що в інших країнах також відсутнє чітке правове регулювання статусу криптовалют. Наприклад в США цифрова валюта розглядається одночасно як аналог грошей, власність та біржові товари. Крім того, в кожному окремому штаті діяльність таких компаній підлягає ліцензуванню. З метою оподаткування цифрові гроші розглядаються як власність, а операції з криптовалютою оподатковуються. Наприклад, заробітна плата, що виплачується працівникам у біткоїнах, є об'єктом федерального податку з доходів та податку на заробітну плату.

Важливим позитивним моментом виникнення та розвитку криптовалюти, зокрема біткоїна, стала розробка блокчейн-технології, що вважається головною інновацією біткоїна, оскільки він є «не вимагаючим довіри» механізмом верифікації усіх транзакцій [11, с. 23]. Важливість децентралізованих транзакцій, що не вимагають встановлення довірчих відносин з партнером по транзакції і при цьому не потребують додаткових посередників (наприклад, банку) для її проведення. А оскільки в Україні співтовариство в досліджуваній сфері активно зростає, то застосування такої технології планується і частково реалізується вже і на державному рівні.

Висновок. Таким чином, проаналізувавши правову сутність криптовалюти на прикладі біткоїна була спроба визначити сучасний стан та проблеми її правового регулювання в Україні. Також, акцентована увага на необхідності активізації діяльності держави у напрямку правового регулювання криптовалюти в Україні. У цьому є потреба, по-перше, для платників єдиного податку, що надасть змогу останнім приймати розрахунки безпосередньо в криптовалюті; по-друге, чітке правове регулювання дозволить уникати учасникам криптовалютного ринку простору для зловживань та маніпулювань поняттями; по-третє, визначить правовий статус криптовалюти: чи це об'єкт права власності, чи це платіжний засіб тощо.

Список використаної літератури

1. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
2. Satoshi Nakamoto. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. Retrieved from: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.
3. Dwork, C., Naor, M. Pricing via processing or combatting the Junk. Retrieved from: <http://www.hashcash.org/papers/pvp.pdf>.
4. Schroeder, S. (2018). Happy 9th birthday, Bitcoin! Retrieved from: <https://mashable.com/2018/01/03/bitcoin-birthday>.
5. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні "віртуальної валюти/криптовалюти" Bitcoin [Електронний ресурс] / Національний банк України: офіційне Інтернет представництво. – 2014. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>.
6. Правове регулювання криптовалютного бізнесу [Електронний ресурс] / Axon Partners. – 2017. – Режим доступу: <http://axon.partners/wpcontent/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation.pdf>.
7. Турчинов О. Розвиток ринку криптовалют не може залишатися поза увагою держави [Електронний ресурс] / О. Турчинов; Рада національної безпеки і оборони. – 2018. – Режим доступу: <http://www.nbou.gov.ua/news/2965.html>.
8. Про визнання такими, що втратили актуальність, окремих листів Національного банку України: Лист Національного банку України від 22.03.2018 № 400006/16290 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6290500-18>.
9. Про обіг криптовалюти в Україні: проект Закону від 06.10.2017 № 7183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
10. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні: проект Закону від 10.10.2017 № 7183-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710.
11. Скрипник В. Місце криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав / Володимир Скрипник // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – № 8. – С. 38–43.
12. Ковальчук А. Т. Фінансово-правові засади регулювання криптовалютного ринку / А. Т. Ковальчук, С. Г. Стеценко. // Публічне право. – 2018. – № 1. – С. 85–92.
13. Бурдоносова М. А. Сучасний стан правового регулювання криптовалюти в Україні [Електронний ресурс] / М. А. Бурдоносова // *Dictum factum*. – 2019. – № 1. – С. 100–106. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dicf_2019_1_16.